

Ks. prof. UWM dr hab. Mieczysław Różański
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Prawa i Administracji

Rzym, 29 maja 2018 r.

Recenzja dysertacji doktorskiej Pana magistra Mateusza Zmudzińskiego
„Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej i jego zasób”, Toruń 2018, ss. 239,
promotor dr hab. Wiesława Kwiatkowska, prof. UMK

Uwagi wstępne

Recenzowana dysertacja doktorska powstała pod kierunkiem Pani prof. UMK dr hab. Wiesławy Kwiatkowskiej w Instytucie Historii i Archiwistyki Wydziału Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

Przedmiotem recenzji jest ocena czy rozprawa doktorska spełnia wymogi określone w art. 13 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2003 nr 65, poz. 595 z późn. zm.), z którego wynika, że winna ona stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej.

Ocenę przedstawiono w następującym układzie:

1. konstrukcja pracy
2. źródła i literatura
3. krytyczne omówienie zawartości merytorycznej i układu pracy
4. wnioski końcowe

1. Konstrukcja pracy

Misją kościoła jest przekazywanie Ewangelii, czyli nauki jaką zostawił Jezus Chrystus. Czyni to poprzez działania duszpasterskie oparte na uświęcaniu wspólnoty. Od zawsze Kościół dbał także o zachowanie dziedzictwa kulturowego, gdyż jego nauka opiera się na słowie natchnionym, które jest zapisane w księgach. Stąd często określane jest chrześcijaństwo jako religia Księgi. Pierwsze kościelne archiwum powstaje już na początku III wieku, po zakończeniu okresu prześladowań chrześcijan, a późniejsze prawodawstwo dotyczące przechowywania i troski o materiały archiwalne pokazują, że problem ten był ciągle podejmowany na różnych szczeblach władzy kościelnej. Odpowiednie wskazówki można znaleźć w przemówieniach papieskich, dokumentacjach soborowych i synodalnych, dekretach biskupów, konstytucjach zakonnych itd.

Na ziemiach polskich wraz nastaniem chrześcijaństwa powstają w archiwa kościelne, które gromadzą dokumenty związane ze funkcjonowaniem poszczególnych urzędów kościelnych, ich zarządem, a także różnych instytucji kościelnych np. kapituły katedralnej parafii, bractw, zakonów itd. Pierwsze statuty dotyczące archiwów zapisane były podczas synodu arcybiskupa Jakuba Świnki w 1285 r., a w późniejszym czasie na synodach prowincjonalnych i diecezjalnych uchwalano nowe przepisy zwłaszcza dotyczące bezpieczeństwa przechowywania materiałów archiwalnych.

Przedmiotem recenzowanej dysertacji jest analiza młodego archiwum kościelnego – Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej. Powstało ono na mocy dekretu biskupa w 2001 r. i ma wykonywać funkcje właściwe archiwum - gromadzi, przechowuje, opracowuje i udostępnia archiwalia, których twórcami są instytucje kościelne z terenu diecezji toruńskiej.

Praca składa się z 6 rozdziałów. Ponadto w pracy znalazły się wykaz skrótów, wstęp, zakończenie, bibliografia, 4 aneksy, wykaz fotografii, schematów, tabel i wykresów.

Konstrukcję pracy należy uznać za właściwą. Autor zastosował metodę chronologiczno-problemową, dzięki której dokonał analizy zasobu zgromadzonego w Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej.

2. Źródła i literatura

Pozytywnie należy ocenić wykorzystanie przez Pana magistra źródeł do napisania pracy doktorskiej. Korzystał z materiałów wytworzonych przez Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej, które dały podstawy do solidnego opracowania tak dziejów tego archiwum, jak i metodykę opracowania jego zasobu. Ponadto autor wykorzystał akty normatywne dotyczące problematyki archiwalnej wydane przez biskupa toruńskiego, a także dla porównania przez innych biskupów polskich oraz przepisy prawa państwowego. Wykorzystał także opracowania zawarte w monografiach, monografiach wieloautorskich, oraz artykułach w czasopismach naukowych. Łącznie w bibliografii znajduje się 226 publikacji oraz 8 prac nieopublikowanych będący w na prawie rękopisu.

W załączonej bibliografii znalazło się kilka mankamentów. Autor podzielił ją na: 1. Źródła niepublikowane, 2. Źródła publikowane, 3. Informatory i przewodniki, 4. Encyklopedie i słowniki, 5. Opracowania, 6. Prace niepublikowane.

W pracach naukowych zamiast określenia „źródła niepublikowane” najczęściej używa się określenia „źródła archiwalne” ponieważ stanowią one część zasobu archiwalnego. I dokonuje się ich identyfikacji poprzez podanie zespołu oraz miejsca przechowywania – czyli podanie nazwy archiwum.

Kolejna część bibliografii określona została jako źródła publikowane. W zasadzie zawiera ona akty normatywne, czyli dekrety, kodeksy, ustawy, uchwały, i instrukcje, a one wszystkie określane są aktami normatywnymi. I taką nazwę należałoby zastosować. Dalsza część podziału na informatory i przewodniki oraz encyklopedie i słowniki jest niepotrzebna. Należałoby ją umieścić w ramach opracowań, gdyż faktycznie są opracowaniami jakiegoś zagadnienia. Także zapisy zastosowane w tej części są mało przejrzyste. Np. Autor podaje tom encyklopedii (np. Encyklopedia Katolicka, t. 1, Lublin 1973, s. 218), a powinien podać hasło z którego korzystał i jego autora. W opracowaniach podane zostały pełne dane personalne autorów. Wydaje się lepszym sposobem zachowanie normy, która nakazuje podawanie tylko pierwszej litery imienia. Ostatnia część – prace niepublikowane, są maszynopisami omawiającymi jakieś zagadnienie. Powinny raczej należeć się między opracowaniami i zawierać informację, gdzie praca ta jest przechowywana. Jeśli znajduje się w archiwum, to może też zostać

umieszczona po zespołach archiwalnych, z których autor korzystał, a jeśli znajdują się w posiadaniu autora to powinno to zostać precyzyjnie określone.

3. Krytyczne omówienie zawartości merytorycznej i układu pracy

We wstępie (s. 5 – 13) Doktorant zarysował cele jakie stawia sobie w podejmowanej dysertacji. Określa go jako „odtworzenie dziejów i funkcjonowania toruńskiego archiwum diecezjalnego oraz charakterystyka zgromadzonego zasobu” (s. 7). Podaje także zagadnienia szczegółowe dotyczące organizacji, zasobu i działalności w zakresie kształtowania i gromadzenia zasobu, jego przechowywania, opracowania i udostępniania, uzupełnionego o pracę publiczną tego archiwum. Przyjął przy tym słuszną koncepcję, aby rozpatrywać te zadania i funkcje archiwum w odniesieniu do Archiwum Diecezjalnego w Pelplinie, które było jednym z najważniejszych darczyńców materiałów archiwalnych, które weszły w skład opisywanego archiwum.

Rozdział I (s. 14-70), który nosi tytuł *Powstanie, dzieje i ustrój diecezji toruńskiej*. Jest w zamierzeniu autora wprowadzeniem do problematyki funkcjonowania Kościoła partykularnego. Jest to ważne zagadnienie, gdyż bez znajomości struktury i zasad funkcjonowania urzędów kościelnych w diecezji nie można zrozumieć materiałów archiwalnych jakie te urzędy wytwarzają, a one stanowią one tzw. przedpole archiwalne. Dobra znajomość zasad organizacji, struktury i ustroju diecezji daje podstawy do właściwego kształtowania zasobu archiwalnego. Autor przedstawił najpierw dzieje diecezji chełmińskiej, która była poprzedniczką diecezji toruńskiej, a następnie dokonał szczegółowej analizy ustroju władz kościelnych diecezji toruńskiej. Ta część pracy oparta została o przepisy zawarte w Kodeksie Prawa Kanonicznego, Statuty I Synodu Diecezji Toruńskiej, wewnętrzne przepisy instytucji kościelnych oraz dekrety i zarządzenia biskupa toruńskiego. Niestety jego struktura nie odpowiada określonemu w spisie treści układowi pracy. Składa się on w nim z następujących podrozdziałów: 1. Diecezja chełmińska – historia, struktura dekanalna i parafialna; 2. Powstanie i losy diecezji toruńskiej, 3. Ustrój władz diecezji toruńskiej, 4. Struktura rejonowa,

dekanalna i parafialna diecezji toruńskiej. Natomiast w treści podrozdziału 3 znajdują się dodatkowe punkty: biogram biskupa Andrzeja Wojciecha Suskiego (s. 37); biogram biskupa Wiesława Andrzeja Śmigła (s. 39); biskup pomocniczy (s. 40); biogram biskupa Jana Chrapka (s. 41), biogram biskupa Józefa Szamockiego (s. 42); kuria diecezjalna - struktura zadania i personel (s. 43), synod diecezjalny (s. 51), Rada Kapłańska (s. 53); Kolegium Konsultorów (s. 54); Rada Duszpasterska (s. 55) Rada Katechetyczna (s. 56); Rada Ruchów i Stowarzyszeń Kościelnych (s. 56); Diecezjalna Rada Ekonomiczna (s. 57); fundusze diecezjalne (s. 58); kapituły katedralne i kolegiackie (s. 59); Sąd Biskupi (s. 60); Wyższe Seminarium Duchowne (s. 63). Punkty te powinny zostać wykazane w schemacie pracy. Szczegółowe omówienie przez Autora ustroju w diecezji toruńskiej zostało dokonane poprawnie szkoda tylko, że nie zostało uzupełnione o rodzaje akt, jakie te instytucje wytwarzają.

Rozdział II *Dzieje i organizacja Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej*. (s. 72 – 101) zawiera opis historii archiwów diecezjalnych w Polsce oraz Archiwum Diecezjalnego w Pelplinie, Ukazanie szczegółowe tego archiwum ma w rozumieniu Autora stanowić punkt wyjścia do zrozumienia historii archiwum toruńskiego. Podstawą tego rozdziału jest omówienie organizacji opisywanego archiwum. Autor czyni to poprawnie w oparciu o akta normatywne i materiały kancelaryjne znajdujące się w archiwum, a będące wytworem jego działalności. Podobnie jak w rozdz. I, znajdują się w nim niewskazane w strukturze pracy punkty. W podrozdziale 3: biogram pierwszego Dyrektora archiwum (s. 93); biogram obecnego dyrektora archiwum (s. 94), a w podrozdziale 4: biogram księdza Alfonsa Mańkowskiego (s. 100).

Trzecia część *Zasób archiwum* (s. 102- 140) został poświęcony materiałom archiwalnym, które są przechowywane w Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej. Szczegółowa analiza przeprowadzona przez autora ukazuje strukturę zasobu z podziałem na podstawowe zespoły archiwalne. Zostały w nim szczegółowo scharakteryzowane zespoły akt parafialnych i dekanalnych, a następnie klasztoru cysterek-benedyktynek w Toruniu i akt Świeckiego Instytutu Miłosierdzia Bożego. Charakterystyka poszczególnych zespołów przeprowadzona została poprawnie w oparciu o obecnie obowiązujące zalecenia metodologiczne.

Autor najbardziej skupił się na opisie zespołu akt parafialnych, gdyż tych zespołów w zasobie archiwum jest najwięcej. Rozdział ten podobnie jak i wcześniejsze rozdziały zawiera niewskazane w spisie treści punkty: np. Geneza i dzieje ksiąg metrykalnych (s. 109); zawartość ksiąg w świetle prawodawstwa kościelnego i cywilnego (s. 113); księgi metrykalne z Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej (s. 116); charakterystyka ksiąg (s. 126).

Ostatni rozdział *pracy Działalność toruńskiego archiwum diecezjalnego* (s. 141 – 193) opisuje podstawowe funkcje działania archiwum jakim jest gromadzenie, przechowywanie, opracowanie i udostępnianie. Napisany został przez doktoranta nie tylko w poparciu o materiały źródłowe wytworzone w toku działania archiwum, ale także w oparciu o własne doświadczenia i spostrzeżenia. Zastosowany opis i charakterystyka działalności archiwum wskazuje na ciągłe udoskonalanie zasad jego pracy. Autor dokonał w nim przedstawienia opracowania zasobu archiwalnego, problemów w zakresie porządkowania opisu materiałów archiwalnych oraz metod ich rozwiązania. Język opisu zastosowany przez autora jest poprawny i wskazuje na znajomość i praktykę stosowania tych metod.

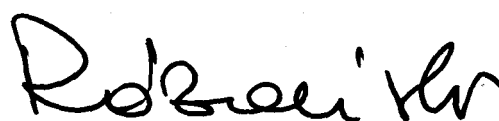
Autor nie ustrzegł się błędów stylistycznych i interpunkcyjnych, których na szczęście w pracy nie ma zbyt wiele. Nie będę ich wymieniał. Ich poprawa jest konieczna przypadku druku dysertacji.

Praca doktorska napisana jest poprawnym, komunikatywnym językiem, chociaż występują w niej pewne niejasności i powtórzenia. Odsyłacze i przypisy skonstruowane są przeważnie bez większych usterek. Wartość merytoryczna opiniowanej dysertacji nie budzi wątpliwości. Autor trafnie interpretuje zebrany materiał źródłowy, wykazuje się jego dobrą znajomością i zastosowaniem. Można powiedzieć, że w osiągnął zamierzony cel postawiony we wstępie, jakim było opisanie Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej.

4. Wnioski końcowe

Recenzowana praca doktorska Pana magistra Mateusza Zmudzińskiego pełni wymogi określone w art. 13 p. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki i wnoszę do Rady Wydziału Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o dalsze kontynuowanie przewodu doktorskiego.

Z wyrazami szacunku

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Różański' with a stylized flourish at the end.

Ks. prof. UWM dr hab. Mieczysław Różański